

Др Томица ДЕЛИБАШИЋ
Прекршајни апелациони суд, Београд

МАТЕРИЈАЛНОПРАВНА И ПРОЦЕСНА СВОЈСТВА ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНОГ И ОДГОВОРНОГ ЛИЦА

Резиме

Правно и одговорно лице, као посебни субјекти одговорности, у раду се разматрају као целина материјалног и процесног односа, анализирајући спорна концепцијска питања. Постоје различита схватања о правној природи кривице правног лица, које може учинити недозвољену радњу само радњом одговорног лица. Међутим, процесно се све више шири круг самосталног утврђивања кривице правног лица, да то доводи у питање основ одговорности и ствара нелогичности у пракси. Зато треба поћи од принципа јединствености поступка, тиме условљености ових одговорности. Иако је по значају, па и законском опису, примаран прекршај правног лица, његово дело је условљено радњама одговорног лица, које је правно способно за предузимање тих радњи, које треба утврдити. Судска пракса неоправдано широко схвата питање самосталности вођења поступка против једног од ових извршилаца, што је изузетак и не може бити правило. Тако се губи веза одговорности правног и одговорног лица, па и доводи у питање прихваћена теорија alter ega која је објашњава. Да се то не би догодило, материјална и процесна питања одговорности правног и одговорног лица треба посматрати у логичкој међусобној вези.

Кључне речи: *правно и одговорно лице, основ кривице, способност чињења радњи, јединственост поступка, одговорност, судска пракса.*

I Веза материјалног и процесног односа

Правно и одговорно лице, као субјекти казнене одговорности, посебно њихов однос и основ одговорности, дилеме у вези тога, отварају више спорних правних питања, које заслужују пажњу и анализирање. Везе и односе материјалног и процесног карактера одговорности правног и одговорног лица могуће је посматрати у комплексу материјалног и про-

цесног односа у праву уопште, а посебно ових питања казног права које се тиче правних лица.

Природу, карактер и однос материјалноправног и процесноправног кривичног односа теорија проучава у њиховом узајамном односу. Док материјалноправни однос представља постојање прописаног дела и његово извршење, као и одговорног извршиоца, процесни однос треба да га конкретизује и учини животним. Ово су у принципу два независна правна односа, али и условљена. За материјалноправни однос Васиљевић каже да је суштински и конкретан, али да је хипотетичан, јер његово стварно постојање и обим тек треба да се утврде, а то расправљање и утврђивање се врши у кривичном поступку.¹

Кривично правни процес се у теорији означава као скуп процесних радњи процесних субјеката, али се не исцрпљује проучавањем тих радњи, већ је битан однос између процесних субјеката. Поступак је однос узајамних овлашћења и обавеза странака и суда, те као такав правни однос.² У теорији се истиче да је материјалноправни однос у сваком поједином случају различит, чак и код истих дела, јер апсолутно истих кривичних дела и криваца нема, док је садржај процесноправног односа увек исти, иста су процена овлашћења, права и дужности које процесни субјекти имају, без обзира о коме се делу води поступак. Ови правни односи су независни један од другог, само стално настају и престају. Веза између ова два односа постоји утолико што процесноправни однос има за претпоставку тврђење да материјалноправни однос постоји. У овај контекст треба ставити и правно лице као субјект одговорности, са свим дилемама.

II Паралелност, везаност и независност одговорности

Постоје различита схватања, нарочито у нашој правној литератури, по питању да ли је одговорност правног и одговорног лица зависна или независна, при чему није спорно да постоје паралелни учиниоци и паралелизам њихове одговорности. Споран је степен зависности односно независности, са метеријалног и процесног аспекта.

1 Тихомир Васиљевић, *Систем кривичног процесног права*, Београд, 1981, 5.

2 Права и дужности субјекта чине га субјектом права, тад постоји правни однос, па како каже Тарановски, ако правни однос у виду права и обавеза не постоји, не постоји ни правни субјект. Теодор Тарановски, *Енциклопедија права*, Београд, 2003, 171. Тако је и са правним лицем као субјектом.

Према једном схватању, одговорност ових субјеката је везана, јер правно лице изводи своју одговорност из одговорности одговорног лица као виног физичког лица. Супротно схватање каже да је њихова одговорност независна, јер свако до њих одговара за своје а не туђе дело, па је одговорност правног лица изведена из одговорности одговорног лица које поступа у име правног лица. Постоји и мишљење да ово питање треба решавати од случаја до случаја, што се чини најмање прихватљивим, јер се на овај начин не може избећи одговор на ово суштинско питање концепције ове одговорности.

У нашој литератури Јовановић – Јелачић изражавају схватање да се правно и одговорно лице код привредног преступа појављују као паралелни учиниоци, али да је њихова одговорност независна, јер за одговорност једног субјекта није потребно да други субјекат буде одговоран.³ То значи да је могуће да за преступ одговарају и правно и одговорно лице и да оба буду кажњена, а да може да одговара и буде кажњено само једно од њих. Према овим ауторима наш законодавац је заузео став да постоји паралелна и независна одговорност оба субјекта, што образлажу тиме да за рачун правног лица не делају само одговорна лица, већ и чланови управе и друга одговорна лица, а са друге стране одговорно лице је дужно да води рачуна о законитости пословања. Говорећи о узрочности код привредних преступа, закључују да она има својих специфичности и да се огледа у томе да постоји непосредна узрочност, кад одговорно лице својом радњом може да произведе привредни преступ, као што је издавање налога о незаконитој исплати, као и посредна узрочност, у виду пропуштања дужног надзора, које непосредно не проузрокује последицу, већ она настаје услед радњи других лица над чијим радом треба да врше надзор одговорно лице и органи управљања. Ови аутори даље закључују да наше законодавство није прихватило могућност формирања психичког односа правног лица према деликту, тј. могућност постојања кривиче код њега, да из појма концепције одговорности правног лица која важи од Закона о привредним преступима из 1960. године и која није мењана, а прихвата је и важеће законодавство код привредних преступа и прекршаја, произлази концепција о објективној одговорности правног лица, који истичу бројни аутори.⁴ Дуго се код нас, посебно у судској пракси, говорило о објективној одговорности правног лица. Наиме, правно лице одговара ако је до извршења дела до-

3 Љубиша Јовановић, Миленко Јелачић, *Прекршаји и привредни преступи*, Београд, 1997, 349.

4 Горан Милић, „Одговорност правних лица за кривична дела“, *Билтен судске праксе Округног суда у Београду*, 2009, 5.

шло радњом или пропуштањем дужног надзора од стране органа управљања или одговорног лица, или радњом другог одговорног лица које је било овлашћено да поступа у име правног лица. Упркос концепцији о објективној одговорности правног лица, у новијој судској пракси се срећу ставови да се од првостепених прекршајних судова тражи да образлажу виност правног лица, независно од виности одговорног лица, што је дискутабилно. Друга лица о којима се говори у законској дефиницији привредног престапа и прекршаја правног лица су заступници и пуномоћници који имају овлашћење за обављање појединих послова, као и лица која врше одређене послове по основу уговора о делу.⁵ Занимљиво је да важећи Закон о прекршајима⁶ има основну концепцију одговорности правног лица која постоји у Закону о привредним преступима из 1960. године, али да се даље уведе одредбе које треба посебно анализирати, јер нека нова решења противрече досадашњим схватањима, рекло би се и појединим решењима истог закона.

Узрочност код привредног престапа посебно анализира Перић,⁷ која узрочност се може различито објашњавати и постоји више теорија, као што су теорија адекватне узрочности, теорија о једнаком значењу свих услова, те теорија узрочног разликовања услова према природи њихових последица и времену када су испуњени. Спорно је како схватити узрочност и да ли је довољна само објективна веза, а то питање није исто код правног и одговорног лица. Код правног лица, посебно ако се има у виду концепција о његовој објективној одговорности, довољна је објективна веза између радње или пропуштања дужног надзора и наступеле последице, а код одговорног лица није довољна само објективна веза, већ се тражи свест учиниоца да услед његове радње може наступити забрањена последица. Теорија ипак тражи основ виности правног лица.

Не спорећи постојање става о прихватању објективне одговорности правног лица, Ђорђевић⁸ размишља о *de lege ferenda* решењу да би ову одговорност у извесном смислу требало објективизирати, бар утолико да би се објективна одговорност заменила претпоставком виности, али оборивом претпоставком, тако да би одговорност правног лица от-

5 Љ. Јовановић, М. Јелачић, 362.

6 Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. 65/2013, чл. 27, ст. 1.

7 Обрад Перић, Момчило Грубач, Станко Пихлер, *Основи права о привредним преступима*, Београд, 1982, 54.

8 Мирослав Ђорђевић, „Основни проблеми одговорности за привредне преступе и прекршаје“, *Право - теорија и пракса*, бр. 10-11/1986, 11 и даље.

пала уколико би се доказало да је правном лицу односно његовим органима било немогуће да знају за извршење привредног преступа или прекршаја као и да се одговорност правног лица искључи ако је лице чијом је радњом деликт остварен поступало без виности или урачунљивости. У складу са овим последњим, што се тиче виности и урачунљивости, Врховшек⁹ наводи законски предлог који није усвојен,¹⁰ да правно лице неће одговарати за привредни преступ ако одговорно лице није поступало са умишљајем или из нехата или ако није било урачинљиво. Тада сматра да би отпала потреба за увођењем презумпције виности на страни правног лица, коју оспорава као добро решење, што би уједно значило ограничenu објективну одговорност правног лица. Међутим, управо овај пример сматрамо спорним и неадекватним, јер није допустиво да правно лице предузима радње ради стицања користи ангажујући лице које има својства која га унапред чине неодговорним. То је напротив аргумент за објективну одговорност правног лица, иако потпуна објективизација није добро решење и треба радити на њеном ограничењу и питање је како то чинити. У праву су аутори који истичу да се код односа одговорности правног и одговорног лица пре свега ради о деликту правног лица.¹¹ То никако није добро сметнути са ума. Тиме је неадекватна аргументација оспоравања изнетог става о утврђивању презумпције виности правног лица, о чему се сматрамо може размишљати, али у оба случаја је са озбиљним манама став да непостојање виности и урачунљивости одговорног лица аутоматски ослобађа одговорности правно лице, па и када су на овај начин за његов рачун предузете законом недозвољене радње. Како каже Илић,¹² пред теоријом је да догматски уобличи појам изведене кривичне одговорности правних лица за кривична дела, а можда крене и у правцу концепта аутономне одговорности правних лица.

III Дилеме које постоје од времена класика права

О питању одговорности правног лица за кажњиве радње у теорији се расправља од постанка правног лица и ово је практично вечита

---

9 Мирослав Врховшек, „Субјективна или објективна одговорност правних лица за привредне преступе“, *Судска пракса*, бр. 2-3/2003, 77; Мирослав Врховшек, „Кривична одговорност правних лица“, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3-4/2005, 281-282.

10 Није стигао на ред да се разматра за време постојања савезне државе.

11 Никола Срзентић, „Проблеми привредних деликата“, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3-4/1954, 342.

12 Никола Срзентић, 5-6.

тема, али неке дилеме остају у савременом праву и добијају нове видове. Треба се на то подсетити због спорова који сежу до савременог права.

Живановић је истицао, постављајући однос материјалног и процесног у праву, да овлашћење или моћ бити правни субјект се зове правном способношћу, од које треба разликовати способност за правну радњу.¹³ Правни однос је однос узајамног права и дужности, односно према Гиркеу повезани скуп права и дужности. Живановић критикује став да правни односи заснивају права и дужности, а не обрнуто.

Према Тарановском, правна способност није неко природно човеково својство, него стечено својство којим објективно право посебно снабдева физичка и правна лица.¹⁴ Он критикује схватање да се правном лицу могу признати права без субјекта. Наводи да је негирање правног лица довело до замене тог појма имовином намењене извесном циљу. Излаз је, сматра, да се правно лице призна за колективни субјект правних односа, односно да се правно лице сматра исто тако реалним субјектом као физичко лице. Признавање права, а тиме и дужности без субјекта, представља *non-sens*, јер ако субјект није снабдевен потраживањем или ако није дужан, тад правни однос не постоји, па не постоји ни правни субјект. Право је не само субјективна појава индивидуалне психе, него и објективна појава социјалне средине.

Перић је наглашавао да су правни односи апстракције, а не фикције, да право није ништа друго до извесне материјалне, физичке, радње у стању латентном, у стању интелектуалном.¹⁵ Право је управо моћ или власт човека да може дотичне физичке радње предузимати, моћ или власт која, све дотле док се не испољи, јесте само једна апстракција. Право се појављује као могућност вршења извесних физичких радњи, другим речима као нешто интелектуално, па је право онда креација законодавчева. Правна лица нису ништа фингирано, не могу бити фикције. Наглашава да ваља разликовати њихов супстрат и њихов атрибут да могу бити правним подметом. Уколико је реч о првome, правна лица не само да нису фикције, него нису ни апстракције, са ове тачке гледишта су нешто конкретно, јер њихов супстрат има тај карактер. Али то конкретно није ништа са правног гледишта, ако нема тај атрибут да буде правни подмет. То што правна лица могу бити засебни подмети права и обавеза, то је не-

13 Тома Живановић, *Синтетичка филозофија права I*, Београд, 1997, 344.

14 Феодор Тарановски, *Енциклопедија права*, Београд, 2003, 167, 171.

15 Живојин Перић, „Један поглед на еволуционистичку правну школу“, *Глас Српске краљевске академије*, 1908, 189 и даље.

што интелектуално, то је апстракција као и остали правни односи правом креирани. Послови које врше показују да су правни подмети.

Каква је природа правних лица не може се одговорити једним потезом, а Перић каже: „Правна лица су нешто комплексно; њихов се карактер дознаје када се она расчлане, анализирају, као што смо то ми мало час учинили, и тад се увиђа да су правна лица појам који, једновремено, обухвата и нешто конкретно и нешто апстрактно. Она су скуп материје и духа, карактер који, у највећој мери има држава, као најсавршеније правно лице, из кога сва остала као од свога родитеља проистичу“.¹⁶ Разматрајући питање воље правног лица, сматра да није потребно карактер правног лица заснивати на некој вољи која та лица у самој ствари немају, али која им се од законодавца признаје, како то прихвата Јелинек, јер „рећи да правна лица немају воље али да се ипак узима да је имају, то значи да смо ту у присуству фикције“. Правна лица су подмети не зато што она не би имала неку стварну или фингирану вољу, већ просто зато што је законодавац од њих начинио, у општем интересу, правне подмете. Да би се та апстракција објаснила није се потребно позивати на идеју воље, као што се то не чини ни код других правних норми и апстракција.

Према Келзену, када се говори о чињењу и нечињењу правног лица, морају се подразумевати чињења и нечињења људских бића, али је проблем да се утврди специфични карактер тих чињења и нечињења људских бића.¹⁷ Правно лице, у ужем смислу ове речи, није ништа друго до персонификација једног поретка који регулише понашање више појединаца. Правно лице мора имати кривичну свест да би било кажњено. Није нужно чинити безнадежне покушаје да се докаже да је правно лице реално биће, а не правна фикција, да би се доказало да кривични деликти могу бити урачунати правном лицу. Много је осетљивије питање да ли кривична санкција може бити уперена против правног лица. Новчане кривичне казне се не разликују битно од грађанско правних санкција, јер су обе управљене против имовине правног лица.

Овај аутор наглашава да одговорност друштва за сопствене делikte, који се урачунавају друштву, не сме бити помешана са одговорношћу друштва за делikte које су извршили њихови чланови, а који нису урачунати друштву. Потпуно је могуће да се друштво учини одговорним за деликт који је извршио један од његових чланова, чак и када овај

---

16 Живојин Перић, 191.

17 Ханс Келзен, *Опита теорија права и државе*, Београд, 1998, 155, 158, 162, 165-166.

није радио као орган друштва. То је једна врста индиректне или заступничке одговорности.

Келзен пак сматра грешком теорије када се правно лица замишља као једна врста људског бића. Ако је физичко лице човек, онда правно лице према томе мора бити натчовек. Нису толико по њему различита схватања да правно лице, иако само фикција, има вољу, тј. вољу органа која се приписује њему, од теорије да је правно лице, специјално друштво, реално биће, организам, натчовек који има своју сопствену вољу, која није воља чланова, већ да је то реална воља правног лица, коју држава признаје. Идеја да су друштва реална бића са реалном вољом стоји на нивоу анимистичких веровања која примитивног човека наводе да ствари у природи испуњава душом. Поредак који регулише понашање појединца се тако персонификује, а та персонификација се сматра као ново биће, различито од појединаца. И тако је поредак хипостазиран, претворен у једну супстанцу, која се сматра као посебно биће.

IV Материјалноправне везе одговорности

Одговорност правних лица, посебно казнена, мора се посматрати у вези општег схватања концепције правног лица као одговорног субјекта. Одговорност правног и одговорног лица за учињену радњу, која их повезује, посебно је деликатна, а нарочито је суптилан основ деликтне одговорности правног лица, без обзира да ли се ради о привредним преступима или прекршајима, или пак кривичним делима правних лица, што је наша релативна новина али и, чини се, неуверљив експеримент нашег права, под утицајем упоредних решења.¹⁸ Одвајање субјективитета правног лица од његовог људског супстрата носи више недоумица. Без обзира на то, преовладало је сазнање да се форма правног лица у финансијским трансакцијама користи за озбиљне недозвољене радње са значајним економским ефектима, те да право за то мора наћи решење.

Управљачки органи предузећа и њихова одговорна лица делују у име предузећа као правног лица, стичу економске користи, вршећи делатност или чак поступајући противно њој. Зато су они *alter ego* правног лица, њихова кривица се приписује кривици правног лица, те то правно лице чини казнено одговорним. То је идентификациона теорија или док-

---

18 Не постоји обавеза утврђивања кривичне одговорности правних лица, већ само кривице правног лица, а врста дела је ствар унутрашње регулативе, за шта је пример немачко право које традиционално познаје прекршајну одговорност правних лица. У нашем праву традиционално постоје привредни преступи и прекршаји правних лица.

трина *alter ega*. Но, има више теорија о казненој одговорности правних лица, пре свега ту је супсидијарна или заменичка одговорност, према којој је правно лице одговорно за понашање својих органа, запослених и агената који предузимају радње. Супсидијарна теорија сужава круг ових лица (директор и друга лица са управљачким овлашћењима) која могу бити основ одговорности правног лица, а идентификациона доктрина, која се сматра и обликом супсидијарне одговорности, тај круг не сужава. Тако је одговорност правног лица акцесорна (зависна) од одговорности физичког лица као одговорног лица. Све више се учвршћује схватање да се кривица правног лица заснива на кривици одговорног лица. Схватајући да чисто објективна одговорност правног лица, иако она у извесном смислу постоји, није добро решење, у теорији се говори и о презумцији виности правног лица.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела у члану 6. прописује основ одговорности правног лица, да оно одговара за кривично дело које у оквиру својих послова, односно овлашћења учини одговорно лице у намери да за правно лице оствари корист.¹⁹ Додаје се да ова одговорност постоји и ако је због непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица омогућено извршење кривичног дела у корист правног лица од стране физичког лица које делује под надзором или контролом одговорног лица. Према члану 7. одговорност правног лица се заснива на кривици одговорног лица. То је суштина теорије *alter ega*. Ради се о материјалноправном питању кривице. Но, правно лице одговара за кривично дело одговорног лица иако је кривични поступак против одговорног лица обустављен или је оптужба одбијена. То су већ процесна питања овог принципа.

Закон о прекршајима,²⁰ у члану 27. задржава ранију одредницу о одговорности правног лица, када прописује да је правно лице одговорно за прекршај учињен радњом или пропуштањем надзора органа управљања или одговорног лица или радњом другог лица које је у време извршења прекршаја²¹ било овлашћено да поступа у име правног лица. Оваква кумулативна формулација је делом нејасна, пре свега на који начин се регулише пропуштање дужног надзора. Законодавац у вези са тиме улази у понављање исте регулативе, када у ставу 2. истог члана каже да је правно

19 Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.

20 Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016.

21 „У време извршења прекршаја“ је овде сувишно наглашавати, јер време извршења регулише други члан.

лице одговорно за прекршај и када: 1) орган управљања донесе противправну одлуку или налог којим је омогућено извршење прекршаја или одговорно лице нареди лицу да изврши прекршај;²² 2) физичко лице изврши прекршај услед пропуштања одговорног лица да над њим врши надзор или контролу. Међутим, орган управљања не мора да донесе противправну одлуку, иако се делом стиче противправна корист, па се овом формулацијом ништа не постиже, већ треба обухватити „лукаве (неухватљиве) ситуације имплицитног одобрења“,²³ што имају у виду упоредна решења. Очито је питање одговорности правног лица јасније и доследније теорији *alter ega* решио цитирани Закон о одговорности правних лица за кривична дела. Тај закон одговорност правног лица исправно везује за кривицу одговорног лица, на изричит и јасан начин. Дакле, не и за кривицу органа, поготово није могуће говорити о колективним органима и њиховим радњама и кривици, па и формулацију о пропуштању дужног надзора треба напустити у досадашњој форми, пошто она може бити само ствар утврђивања одговорности одговорног лица. Није ни могуће предузети радње у име правног лица, а да се не ради о радњи и кривици одговорног лица.

V Процесноправно раздвајање одговорности

Материјалноправна теорија идентификације доводи у чврсту везу одговорност правног и одговорног лица које је у име правног лица поступало, али на процесном плану долази до одвајања ових одговорности. То се, пре свега, чини на основу Препоруке (88) 18 Комитета Министара чланица Европске Уније из 1988. године, која полази од сложене управљачке структуре предузећа и проблема идентификовања индивидуалне одговорности, па каже да би предузеће требало бити одговорно, без обзира да ли лице које је извршило радње или пропусте може бити идентификовано или не.

Том логиком се руководи наш Закон о одговорности правних лица за кривична дела, када у члану 7. прописује да се одговорност правног лица заснива на кривици одговорног лица (теорија *alter ega*), у ставу 2. каже да под условима из члана 6. овог закона правно лице одговара за кривично дело одговорног лица и ако је кривични поступак против одговорног лица обустављен или је оптужба одбијена. Дакле то се односи и на

22 Ако се каже „лицу“, нејасно је да ли је реч о одговорном лицу или физичком лицу.

23 Мирослав Врховшек, *Коментар Закона о одговорности правних лица за кривична дела*, Београд, 2008, 55.

случај када одговорно лице не може бити идентификовано,²⁴ али под условом из члана 6, наиме да је одговорно лице учинило дело у намери да оствари корист за правно лице, односно предузело радње које су основ за одговорност правног лица.

Цитирани Закон о прекршајима ово питање регулише у ставу 3. члана 27, па каже да под условима из става 2. овог члана (питање је зашто не и става 1. и о недоследном односу тих одредби је било речи) правно лице „може да одговара“ (закон би морао рећи да одговара) за прекршај и када: 1) је против одговорног лица прекршајни поступак обустављен или је то лице ослобођено одговорности у складу са одредбама члана 250. овог закона; 2) постоје „правне или стварне сметње“ (ова формулација је за закон сувише лаичка) за утврђивање одговорности одговорног лица у правном лицу или се не може одредити ко је одговорно лице. Питање је где су границе тих назова стварних и правних сметњи, јер је то широка и неодређена формулација. Ове одредбе би биле јасније да се законодавац доследно држао принципа *alter ega* како је дат у Закону о одговорности правних лица за кривична дела.

Питање се може поставити, докле сеже самостално утврђивање кривице правног лица, да ли се ради о одвајању ове кривице од кривице одговорног лица, а нелогичности те врсте је делом избегао Закон о одговорности правних лица за кривична дела, док је Закон о прекршајима више упао у недоследности. Пракса не би требало да упада у замке ове врсте, немајући у виду основ одговорности правног лица.

VI Јединственост поступка за правно и одговорно лице

Значајно је процесно правило, да се против правног и одговорног лица, када се утврђује привредни преступ или прекршај, води јединствен поступак. Овим правилом се оживотворује правило о изведеној кривици, о чему говори терија *alter ega*. Када би се ови поступци раздвојили и посебно водили, стварала би се могућност различитог утврђивања исте чињеничне и правне ситуације. У члану 51. став 1. Закона о привредним преступима,²⁵ као и члану 108. став 1. Закона о прекршајима²⁶ прописује се да се против правног и одговорног лица у правном лицу спроводи јединствен прекршајни поступак, осим ако постоје законски разлози да

24 М. Врховшек (2008), 117.

25 Закон о привредним преступима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 4/1977 до *Службени гласник РС*, бр. 101/2005.

26 Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/13.

се води поступак против једног од њих. Неки од тих разлога су да се против одговорног лица не може покренути поступак (смрт рецимо), да је правно лице престало да постоји, што не искључује одговорност одговорног лица. Ово су наслеђена законска решења раније регулативе, која су логична, али та решења доводе у питање одредбе о самосталној одговорности правног лица, кад није рецимо ни могуће утврдити кривицу одговорног лица, и сличне ситуације.

Занимљив случај расправља Уставни суд, када налази да се у конкретном случају као спорно поставља само питање надлежности када се захтев за покретање прекршајног поступка односи и на правно лице и на одговорно лице у правном лицу, па каже: „Полазећи од тога да је одредбом члана 98. став 1. Закона о прекршајима прописано да се против правног и одговорног лица у правном лицу води јединствен прекршајни поступак, осим ако постоје законски разлози да се води поступак само против једног од њих, да ни подносилац захтева не истиче да постоје законски разлози да се у конкретном случају прекршајни поступак води одвојено против правног лица и против одговорног лица у том правном лицу, те с обзиром на то да су прекршајна одговорност правног лица и одговорног лица у правном лицу повезане и да је одговорност одговорног лица условљена одговорношћу правног лица, јер је њен основ одговорност одговорног лица за законит рад правног лица, што значи да је прекршајна одговорност одговорног лица „изведена“ из одговорности правног лица, Уставни суд оцењује да се појам одговорног лица у правном лицу не може тумачити кроз појам физичког лица, у односу на које је за покретање и вођење првостепеног прекршајног поступка предвиђена надлежност прекршајног суда и онда када је за учињени прекршај прописана само новчана казна. Стога је, по оцени Уставног суда, за покретање и вођење првостепеног прекршајног поступка, када је захтев поднет против правног лица и одговорног лица у правном лицу, надлежан онај орган који је надлежан да покрене и води прекршајни поступак против правног лица“.²⁷

Неспорна је повезаност и условљеност ових одговорности, да одговорно лице одговара за законит рад правног лица, па и да је примарна одговорност правног лица, али је теоријски споран став да је одговорност одговорног лица изведена из одговорности правног лица. Теорија *alter ega*, која је код нас прихваћена, полази од супротне максиме, да се

27 Решење Уставног суда, бр. ПУ-1646/2010 од 3. јула 2012. године, *Службени гласник РС*, бр. 70. од 23.07.2012. године.

одговорност правног лица изводи из одговорности одговорног лица. То је и став цитиран у судској пракси. Но треба имати у виду да је овде ово питање наведено у склопу оцене надлежности за прекршајни поступак против правног и одговорног лица. Међутим, ради се и о изјашњавању о општем принципу односа одговорности правног и одговорног лица и то се коментарише. Код питања надлежности, међутим, може се исказати став да је примаран прекршај правног лица те да надлежност за правно лице по адхезионом принципу кумулира и надлежност за одговорно лице. Тада се не ради се о односима одговорности правног и одговорног лица, у смислу кривице као њеног ужег вида, већ примарности одговорности, да је у питању једно дело, дело правног лица, од те надлежности се полази, а да је одговорност и надлежност за одговорно лице у том смислу пратећа правном лицу. Зато је спорна констатација, да одговорност одговорног лица произлази („изведена“ је) из одговорности правног лица, а не обрнуто.

VII Спорови и контроверзе судске праксе

Судска пракса обилује ситуацијама које на споран, а некада контрадикторан и нејасан начин доводе у везу одговорност правног и одговорног лица. Новија судска пракса често нема у виду природу и везу ових одговорности.

На почетку треба нагласити, као полазиште, да се у законима, без изузетка, прописују привредни преступи и прекршаји тако да се у првом ставу члана који дело прописује каже да ће се за описано дело казнити наведеном казном правно лице, дакле при том се наводе законска обележја дела. Потом се у наредном ставу истог члана, којим се прописује привредни преступ или прекршај, каже да ће се за дело из претходног става (дело правног лица) казнити казном и одговорно лице, а та казна је разумљиво мања од казне за правно лице. И друге теже санкције, као што је одузимање робе, изричу се правном лицу које је власник робе, односно има финансијске користи од извршених радњи. Полазећи од тога, овде се ради о једном делу, правног и одговорног лица, а уједно посебним субјектима одговорности за исто дело и посебно прописаним казнама. По опису дела и санкцијама за привредни преступ и прекршај, примарно је дело правног лица, а из тог се изводи и санкција за одговорно лице. Ово независно од тога што када су у питању саме радње, из радњи одговорног лица произлазе радње правног лица, јер радње су ужи елемент самог дела које тако настаје. Процесно раздвајање ових одговорности је пак довело до нелогичности у пракси.

У пракси се догађа да се посебно и одвојено у изреци пресуде описују радње и дело правног и одговорног лица, као да се ради о два прекршаја, и два саизвршиоца, што правно и одговорно лице нису, већ су део органске целине терије *alter ega*. Тада долази до понављања истих описа радњи. Друга ситуација је да се даје један опис радње, а налазе две квалификације за правно и одговорно лице, односно за став који садржи само казну за одговорно лице се каже да је квалификација дела, и то основна, иако се у том ставу каже да ће се за прекршај из претходног става (правног лица) казнити одговорно лице. Ради се о нелогичној инверзији. Догађа се, чак је најчешће тако, да се код квалификације у први план ставља казна одговорног лица, иако је она по закону пратећа опису дела правног лица. Зато се догађа, да се код стечаја правног лица, и оглашавања одговорим одговорног лица, то лице обавезује и по питању заштитних мера, одузимања робе или наплате вредности робе, а нема се у виду да је власник робе правно лице, а да по закону одговорно лице не сноси те последице, односно не може му се у вези робе правног лица изрећи заштина мера. Једно он не може као одговорно лице задржати робу правног лица која је предмет дела и која се по закону се одузима, јер би то била неоправдана имовинска корист. Уједно самостално посматрање прекршаја одговорног лица има за последицу да се губи у описима да је правно лице учинило прекршај радњама одговорног лица.

Ранија деценијска судска пракса, везана пре свега за некадашње савезне прекршаје, говорила је о једном делу прекршаја правног и одговорног лица и поступању одговорног лица у име и за рачун правног лица, прекршају који се описује код описа дела за правно лице, а потом је код одговорног посебно разматрано питање казне, јер она није иста за правно и одговорно лице. Дакле, правно и одговорно лице чине једно дело прекршаја, а не два прекршаја. О томе говори и начин прописивања прекршаја, прописује се дело правног лица, а поред казне правном лицу посебна казна за одговорно лице.

Ако се ради о једном делу прекршаја (привредног преступа), онда се ради и о једном примарном субјекту одговорности, а то је правно лице. Одговорност одговорног лица је секундарна, изведена. Друго је питање основа кривице правног лица, јер правно лице чини дело радњом одговорног лица. То су различите ствари.

Правно лице чини дело радњама одговорног лица, али дело је правног лица, а за то дело се кажњава и одговорно лице. Једно је питање субјективитета, где је примарна одговорност правног лица, а друго је пи-

тање способности за правне радње, где је примарна активност одговорног лица које поступа у име правног лица. Субјекти одговорности су и правно и одговорно лице, али то не значи да су одговорности толико одвојене да чине две радње. Управо је веза једне радње, а не радње различитих субјективитета, веза која објашњава концепт одговорности правног и одговорног лица, као изведене одговорности.

Све више се у пракси напротив дешава необична ситуација, да се захтев за вођење прекршајног поступка подноси само против правног лица, а не и одговорног лица, да се ништа у вези са тим не наводи нити покушава утврдити, па да се правно лице оглашава одговорним за прекршај, а да нема речи чијим радњама је прекршај учињен, радњама којег одговорног лица. Када се огласи одговорним само правно лице, нема у опису навода да је дело извршило радњом одговорног лица. Догађа се да се утврди да стоје разлози који искључују кривицу правног лица, јер је рецимо било у блокади рачуна и зато у немогућности да плати пореске обавезе, али се огласи одговорним одговорно лице, као да је оно то могло и требало извршити, што су све нелогичности.

Овом стању лоше праксе, која је пре свега резултат неразумевња концепта одговорности правног лица, доприноси и законодавац, јер некада (истина ретко) пропише прекршај и казну за правно, а не и одговорно лице, што је неприхватљиво. Овом доприноси и недостатак Закона о прекршајима, да испусти да пропише оно што је јасно прописао члан 7. Закона о одговорности правних лица за кривична дела: „Одговорност правног лица заснива се на кривици одговорног лица“.

Изузеци о самосталном вођењу поступка, па и они који су законска новина, подразумевају да се утврде разлози због којих се не може водити поступак против неког одговорног лица, а да његове радње нису спорне, када се поступак води само против правног лица. Чак и ако се не може утврдити одговорно лице, па се тада дозволи могућност вођења поступка против само правног лица, што је иначе дискутабилно и морало би заиста бити изузетак, морају се и тада утврдити радње које је одговорно лице предузело и из којих произлази одговорност правног лица. Треба разликовати самостално вођење поступка, због немогућности вођења поступка против једног од наведених субјеката, када су ти законски разлози утврђени (као што је смрт одговорног лица, престанак правног лица) од потпуног самосталног вођења поступка, независно од поступка против другог, што је тешко прихвативо. Никада не треба да се не изгуби веза радњи правног и одговорног лица.

VIII Прекршајни налог и нелогичност раздвајања одговорности

Законска новина нашег права је да се издаје прекршајни налог,²⁸ када је прописана новчана казна у фиксном износу, па лице које прихвати одговорност и плати половину изречене казне, ослобађа се друге половине казне. Лице коме је издат прекршајни налог може да не прихвати издати налог и захтева судско одлучивање.

Међутим, према члану 168. став 3. Закона о прекршајима, за сваког учиниоца прекршаја се издаје посебан прекршајни налог. У пракси се тако издају посебни налози за правно и одговорно лице, што отвара могућност различитог утврђења стања ствари код два субјекта, правног и одговорног лица, ако се поднесе захтев за судско одлучивање, што је противно концепцији основа кривице правног лица и теорији *alter ega*. Овде треба размислити о домашају одредбе става 5. члана 168. наведеног закона, да ако по овом закону нема услова за издавање прекршајног налога у односу на правно и одговорно лице, да ће против оба лица бити поднет захтев за покретање прекршајног поступка. Чини се бољим решење, да се предвиди за правно и одговорно лице везано издавање налога, или да тада не важи одредба да се за сваког учиниоца издаје посебан прекршајни налог. Алтернатива је да се из концепције прекршајног налога искључе правно и одговорно лице, што је најлогичније, имајући у виду концепцију ових одговорности.

Занимљива је законска ситуација у вези прекршајног налога, којом се бавио Уставни суд Србије у Одлуци Јуо-150/2014 од 17. децембра 2015. године,²⁹ којом се утврђује да одредбе чланова 312. и 313. Закона о безбедности саобраћаја на путевима³⁰ нису у сагласности са Уставом. Ради се о одредби члана 312. Закона којом је прописано да за повреду овог закона за чије спровођење је надлежно Министарство унутрашњих послова, за које је одредбама о прекршајима предвиђена само новчана казна, а које учине правна лица и предузеници, прекршани поступак у првом степену се води пред органом државне управе надлежним за спровођење овог закона. Уставни суд констаује да је ово у супротности са Законом о прекршајима, који прописује да прекршајни поступак у првом степену воде прекршајни судови, а да изузетно, првостепени прекршајни

28 Закон о прекршајима, чл. 168-185..

29 Службени гласник РС, бр. 9. од 5. фебруара 2016. године.

30 Закон о безбедности саобраћаја на путевима, Службени гласник РС, бр. 41/09, 53/10, 101/11 и 32/13 – Одлука УС.

поступак за прекршаје из области јавних набавки води Републичка комисија за заштиту права у поступцима јавних набавки (чл. 100. ст. 1. и 2.).

Даље је одредбом члана 313. Закона одређено да за прекршаје којима је предвиђена казна у фиксном износу, предвиђено да ће полицијски службеник издати налог за плаћање те казне у остављеном року и обавештење да да ће против њега покренути прекршајни поступак пред органом државне управе надлежним за спровођење овог закона. Законом о прекршајима је у одредбама чл. 168. до 178. другачије регуласно питање прекршајног налога, посебно да лице против кога је издат прекршајни налог које прихвата одговорност и плати половину изречене казне у року од осам дана, ослобађа се плаћања друге половине изречене казне, а ако не прихвати одговорност, може надлежном суду доставити потписан прекршајни налог, који представља захтев за судско одлучивање о прекршајном налогу, а уколико суд захтев не одбаци, донеће решење о покретању прекршајног поступка.

Уставни суд сматра да је установљавањем надлежности једино судова за вођење свих прекршајних поступака, осим оних који се воде за прекршаје из области јавних набавки, законодавац у потпуности искључио надлежност органа управе за вођење ових поступака, уз изузетак ограничених овлашћења за издавање прекршајних налога. Уставноправно неутемељено одступање од изричитих норми Закона о прекршајима представља повреду уставног начела јединства правног поретка који налаже да основни принципи и правни институти предвиђени законима којима се на системски начин уређује једна област друштвених односа буду поштовани и у посебним законима.

Међутим, ваља истаћи шта овде не наводи Уставни суд и о чему се може дискутовати, иако све наведено није спорно. Ради се о томе да је Закон о безбедности саобраћаја на путевима донет пре конкретног Закона о прекршајима и да су одредбе оцењиваних чл. 312. и 313. цитираног закона, биле у складу са Законом о прекршајима³¹ који је важио у време доношења тог закона, а не и касније донетог закона, што је у пракси честа ситуација.

Овде се поставља питање правила да касније закон дерогира ранији и да су престале одредбе тог закона другачијим новим законским регулисањем. Ово познато теоријско правило као да се у скоријој пракси не примењује, сасвим не важи. Наиме, питање је да ли и даље на овај на-

---

31 Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 2010/05, 116/2008 и 111/2009.

чин престају одредбе других закона, са доношењем новог закона који неко питање другачије регулише. Ако би нам за све те ситуације била потребна одлука Уставног суда, то би била потпуна правна конфузија и неизвесност, будући да је ово редовна појава у законодавној пракси и стално би нам била потребна интервенција овог суда. Наиме, редовно нови закон ставља ван снаге закон који је у тој области до тада важио, али обично не каже ништа по питању појединих одредби других посебних закона који су затечени са другачијим законским решењима. Не би било добро стање законодавства ако не би прихватили правило да нови системски закон (и о том говори Уставни суд, овај појам враћа у правни поредак) који другачије регулише неко питање од затечених решења дотадашњих закона, који остају и даље на снази, дерогира одредбе које су у супротности са тим новим законом. Ово по правилу *lex posterior derogat legi priori*. За ово правило нам не треба одлука Уставног суда.

Треба истаћи и да је након 1. марта 2014. године, као почетка примене Закона о прекршајима који је на снази, дошло до више измена Закона о безбедности саобраћаја на путевима,³² али да нису диране спорне одредбе чл. 312. и 313. наведеног закона, па се тако може стећи утисак да оне остају да важе. То намеће закључак, да би без обзира на дерогирање закона, требало те одредбе изричито брисати код првих законских измена, а да дерогирање објашњава правну ситуацију док се то не догоди.

IX Закључак

Све изнето говори да питања одговорности правног и одговорног лица за кажњиве радње стварају теоријске и практичне спорове, нарочито са аспекта основа и односа ових одговорности, при чему материјална и процесна питања треба посматрати у логичној вези. Кривица правног лица произлази из кривице одговорног лица, која концепција има значај и на процесном плану. Ако је могуће водити самостални поступак против правног или одговорног лица, када постоје законски разлози да се не може водити поступак против другог субјекта, то не значи да је прихвативо решење да се воде независни и одвојени поступци против наведених субјеката. Зато решења о независним поступцима против правног и одговорног лица треба преиспитати и довести у логички склад са концепцијом о одговорности правног лица.

---

32 О којим конкретним изменама је реч вид. Закон о безбедности саобраћаја на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014, 96/2015 и 9/2016.

Tomica DELIBAŠIĆ, PhD
Misdemeanor Court of Appeal, Belgrade

SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL ASPECTS OF LIABILITY OF LEGAL AND RESPONSIBLE PERSON

Summary

Legal and responsible person, as a special liability entities, this paper discusses as a whole substantive and procedural relationship, analyzing the controversial conceptual issues. There are different views on the legal nature of the guilt of the legal person that can make unauthorized action only action of the responsible person. However, the process is increasingly expanding circle of self-determination of guilt of a legal entity, it calls into question the basis of responsibility and creates discrepancies in practice. Therefore, we should start from the principle of integral proceeding, and that will be important for conditionality of responsibilities. According to the legal description, the primary offense is of legal person, his work is subject to the actions of the person responsible, who is legally able to undertake these actions, and that has to be determined. Jurisprudence unjustifiably widely perceived independence issue of legal proceedings against one of these perpetrators, which are an exception and not a rule. Thus, losing connections liability legal and responsible person, and even brings into question the accepted theory of alter ego who explains. To prevent this, material and process questions and the legal responsibilities of the person responsible should be seen in the logical connection with each other.

Key words: *legal and responsible person, basics of guilt, the ability of committing actions, the uniqueness of the process, responsibility, court practice.*